

mans die zich dus niet storen aan het fenomenologische schema...), rustig wegvallen, zonder dat het boek er onder zou lijden. Dit hoofdstuk, dat werkelijkheidsgetrouwe romans bespreekt tot in de jongste jaren, is tevens een voorbeeld van de vreemde spanningsverschijnselen die nu eenmaal moesten optreden, tussen de kronologie en het syntetische schema. Er zou over de interne causaliteit die de schrijver stilzwijgend aanneemt binnen zijn ternaire dialektiek, heel wat te zeggen zijn. De romanhistorie blijkt zich nu eenmaal niet te storen aan fenomenologische ontwikkelingspatronen. Ik zeg niet dat zij daarvoor allergisch is, verre vandaar, maar zo regelvast als B.F. Van Vlierden het ons bij de gratie van zijn schema wil doen geloven, is de Vlaamse roman niet geweest. Onder de druk van het schema gaan ook bepaalde interpretaties scheefliggen. Laat me er tot slot een drietal uitpikken, welteverstaan niet met de bedoeling wat dan ook af te dingen op de waarde van dit boek, want wat maakt detailkritiek uit ten opzichte van zo'n groot werk? Op blz. 37 (begin hoofdstuk II) wordt gezegd dat sociale „waarheid” de vertellers van de generatie Conscience en tijdgenoten niet rechtstreeks aanging. Na de studie van Ph. de Pillecyn over de sociale achtergronden van de Vlaamse roman in de 19e eeuw (en ook zonder deze studie), is deze bewering toch maar een... bewering, of anders wordt hier met woorden gespeeld. Verder betwijfel ik of *Het leven en de dood in den ast* thuishoort in het hoofdstuk over de therapeutische methode, want is het zo zonneklaar dat de drie tobbers écht „genezen” (blz. 144)? En last not least, de interpretatie van *Het Boek Alfa* als „een typisch psychoanalytische therapie” (blz. 170) is een gewaagde onderneeming die alleen zinvol zou kunnen zijn bij de gratie van een feilloos kloppend schema.

Marcel Janssens

Jacques Hamelinks *Ranonkel* (een analytische annotatie).

I.
Wie in een enigszins moderne biblioteek rondsnuift, vindt dikwijls - nu eens op een systeemkaartje in de katalogusbak, dan weer in een lezersgids of achterop de titelpagina van een boek - één summier zinnetje: de inhoud van het boek in een notedop. In biblioteektermen heet een dergelijke beknopte karakteristiek een *analytische annotatie*.

Ze wordt meestal opgesteld zonder

dat men het boek in zijn geheel gelezen heeft; dit zou te veel tijd kosten en - dus - te veel geld.

Het is voor iedere lezer van belang te weten hoe zo'n annotatie tot stand komt, al was het alleen maar omdat hij daar zelf in de toekomst profijt van zal kunnen hebben bij de uitbreiding van zijn boekenbezit. Vandaar dat ik hier even op de achtergronden ervan inga.

De analytische annotatie komt tot stand in twee fazen:

A. *Het opzoeken van de nodige gegevens* geschiedt door een nauwkeurige beschouwing van de volgende elementen, waarvan de meeste bij ieder boek voorkomen: omslag, titelpagina, achterzijde daarvan, eventuele motto's en opdrachten, inhoudsoverzicht, proloog, voorwoord of inleiding, begin en einde van het boek, epiloog en flaptekst (niet noodzakelijk in deze volgorde). Soms moet men daarbij gebruik maken van naslagwerken bio- en bibliografische notities, kritieken en kranterecensies.

Een weinig logika en combinatievermogen doen de rest.

B. Bij *het verwerken van de gegevens* is het van belang steeds in het oog te houden dat de biblioteek een dienstverlenend bedrijf is dat informatie moet verschaffen. Met deze gedachte in zijn achterhoofd zal de opsteller van de annotatie de lezer trachten te informeren over:

onderwerp en schrijver, relatie tussen deze twee, vorm van het boek, relatie tussen dit en ander werk, bedoeling van de titel en soort lezer voor wie het boek speciaal geschikt is.

Wanneer we tenslotte nog vermelden, dat de annotatie zo objectief mogelijk moet zijn, geen overbodigheden mag bevatten, maximaal mag bestaan uit 40 à 45 woorden, zo mogelijk in één goed lopende zin, heeft de lezer zo ongeveer een idee van wat er bij het maken van een annotatie allemaal komt kijken.

Er is maar een soort boek, waarvan men pas een annotatie maakt nadat men het *in zijn geheel* gelezen heeft: de roman. Toch is me reeds vele malen gebleken, dat - bij nauwkeurige beschouwing en verwerking van A en B - zelfs een roman niet in zijn geheel gelezen behoeft te worden om er een analytische annotatie van te maken.

Ik zal dit trachten te bewijzen aan de hand van Jacques Hamelinks *Ranonkel* (1), een boek waarvan ik verschillende kranterecensies las die geen van alle op een beknopte manier duidelijk konden maken,

waarover *Ranonkel* nu eigenlijk ging. Wél kwam ik ervan op de hoogte, dat het boek méér was dan een roman, een reden te meer om er mijn krachten eens op te beproeven.

Op de volgende pagina's zal ik alle elementen aan een korte beschouwing onderwerpen en daarna trachten tot een duidelijke annotatie te komen.

II.

Omslagfoto.

Onder het C-merkje op blz. 4 lezen we dat de omslagfoto het „Palais Idéal” voorstelt, gebouwd door de postbode Ferdinand Cheval te Hauterives.

Is dit omslag reeds een indicatie van de inhoud van het boek? Ja, want Jacques Hamelink heeft zélf dit omslag gekozen. Net zoals Mr. C.L.M. de Quay indertijd dit ideale paleis koos als symbool voor het werk van Lucebert tijdens de inleiding bij diens tentoonstelling in het Provinciaal Museum te 's-Hertogenbosch op 5 februari 1965 (2). Le facteur Cheval was de *brievenbesteller* die zijn leven lang, met een mand en een kruiwagen, materiaal aansleepte om in zijn tuin een paleis te bouwen, geheel volgens zijn eigen ideeën. Iedereen lachte zich rot, maar Cheval bouwde rustig door, met het gevolg dat zijn bouwwerk nu op de lijst van de Franse Monumentenzorg prijkt, alle lachers ten spijt.

Jacques Hamelinks *Ranonkel* is misschien net zo'n „Palais Idéal”,

schijnbaar even nutteloos; even nutteloos als alle Kunst, of ze nu van le facteur Cheval, van Lucebert of van Hamelink afkomstig is. Maar straks komt ze op de lijst van Monumentenzorg, dát wel!

Titelpagina.

Ranonkel of de Geschiedenis van een Verzelving (een soort epos) staat er op de titelpagina onder de naam van de schrijver.

Van de auteur weten we, dat hij reeds eerder korte verhalen en gedichten schreef. Zijn debuut *Het plantaardig bewind* (Zes verhalen, Amsterdam, Polak & Van Genneep, 1964) kreeg indertijd praktisch overal entoesiaste kritieken (3). Opvallend daarbij was, dat de besprekers meer oog hadden voor de inhoud dan voor de vorm.

De inhoud had iets primitiefs, iets bezwerends, iets onbegrijpelijks, vooral voor de stadsmens die opnieuw de aarde leerde zien, de aarde met zijn vegetatieve woekerings, de planten, de bomen.

Zou *Ranonkel* (een titel die de naam van een plant aanduidt - waarvan er overigens 1200 verschillende soorten bestaan) ook weer zo'n plantaardig bewind beschrijven? De associatie is er en de gedachte wordt nog versterkt door het zinnetje op de achterflap: *Ranonkel, die de eerste Doodgewone god was*. *Ranonkel* is een plant, *Ranonkel* is een god: een god regeert, de plant regeert. Een mooie kruisstelling om tot een *plantaardig bewind* te komen.

De ondertitel vormt een probleem dat door de schrijver zelf opgelost wordt (4): *Je kunt verzelfving interpreteren als jezelf worden*. Later zegt hij ook beïnvloed te zijn door Meister Eckhardt (1260-1327) en Hölderlin (1770-1843), en wanneer men deze namen opzoekt blijkt dat beiden o.a. als stelling hadden, dat de mens als geschapen wezen in de eeuwige kringloop van alle zijn is betrokken. Dit verzelfingsproces, het langzamerhand opgenomen worden in een repeterend opgaan-blinken-en-verzinken, zal in dit boek misschien gestalte krijgen. Ik kom hier nog op terug.

Tenslotte krijgen we op de titelpagina nog te maken met de genre-aanduiding: een soort epos. Wat zou de schrijver daarmee bedoelen?

Over deze kwestie worden we ingelicht door Fons Sarneel (5) die eigenlijk tegen wil en dank bewijst dat het boek inderdaad een soort epos is. *Een epos*, zegt Sarneel, *is een versteende mythe. Deze mythe komt pas kijken, dus kan het nooit*

een epos zijn. Indien hij echter het reeds genoemde interview (4) goed gelezen had, zou hij gezien hebben, dat Hamelink het in-druk-verschijnen reeds als een verstening ziet, evenals Vroman trouwens (6). *Ranonkel* was een myte, voor en tijdens het schrijven; nú is het vanuit Hamelink's gezichtspunt inderdaad een (soort) epos.

Motto.

Calamum quassatum non conteret, et linum non extinguet. (Prophetia Isaiae XLII, 3). Voor hen die geen latijn kennen - zoals ik - nemen we de gewone bijbel maar, waar in Jesaja 42:3 staat (7): *Het geknakte riet zal hij niet verbreken en de kwijnende vlaspit zal hij niet uitdoven*.

Jacques Hamelink koos voor het latijn van de Vulgaatvertaling in verband met de Rooms-Katolieke toestanden die in het boek voorkomen, vertelde hij iemand die opgemerkt had dat hij het citaat eigenlijk in het Hebreeuws had moeten geven: dan had hij *le bourgeois* nóg meer kunnen *epateren!* Later las ik in (4) dat hij door het lezen van het werk van Smytegelt (predikant te Middelburg van 1695-1735) met deze tekst in aanraking kwam. Eigenlijk had hij dus de Statenvertaling moeten gebruiken: Het gekrookte riet en sal hij niet verbreken / ende de roockende vlaswiecke / die en sal hij niet uytblusschen.

Deze tekst past ook weer mooi in de mystieke theorieën van Meister Eckhardt en Hölderlin, want er wordt - volgens de exegeten - niets anders mee bedoeld dan *Alles wat gekneusd en krachteloos is, zal blijven bestaan, tot in der eeuwigheid, amen*. Straks, bij de bespreking van begin en einde van het boek, zullen we met *het gekrookte riet* in contact komen. Misschien zijn we er wel reeds mee in contact geweest, tijdens de kennismaking met de gekrookte brievenbesteller Ferdinand Cheval!

Opdracht.

Ranonkel is opgedragen aan de nagedachtenis van Jheronymus Bosch, die maelre. Ook een gekrookt riet, als ik me niet vergis. De waanzin in zijn werk is nog duidelijker aan te wijzen dan in dat van Smytegelt en Hölderlin, maar het is gebléven, tot een monument geworden. En ook *Ranonkel* zal blijven bestaan. *Er zijn geen plantenkassen groot genoeg om Jacques Hamelink te eren; de P.C.-Hooftprijs ligt in het verschiet*, zegt Peter van Eeten (8).

Toch zal de *opdracht* nog wel meer

betekenis hebben dan alleen een voortzetting van *het motto* en *de omslag*. De bewondering voor het werk van Jeroen Bosch zal ook wel een rol bij de keuze ervan gespeeld hebben. Het lijkt me niet onwaarschijnlijk dat we Bosch-achtige evokaties in dit boek mogen verwachten. Bij de bespreking van het volgende element komen we hierop terug.

Inhoudsoverzicht.

Het overzicht van de inhoud, voorin het boek, leert ons dat het werk is verdeeld in Deel I *Melk en Slaap*, Deel II *Destructie = Reorganisatie*, Deel III *Opborrelende stenen* en Deel IV *De 1 Mei-viering*.

Melk en Slaap doet me aan een baby denken, aan het bijna plantaardig stadium van de mens.

Destructie = Reorganisatie vormt een mooie samenvatting van de kringloopgedachte die we bij Meister Eckhardt zagen: Alles wordt slechts *schijnbaar* vernietigd, want na de „vernietiging“ draagt het weer bij tot de opbouw van het voortbestaande. In deze richting doorgeacht komen we opnieuw bij het gekrookte riet terecht dat niet verbroken zal worden. Het gekneusde, krachteloze, vergaet slechts *schijnbaar*: het dient als voedingsbodem voor dat wat opnieuw opbloeit. Nog een stapje verder, en we zijn weer bij (de) *Ranonkel* aangeland. *Destructie* is reorganisatie, inderdaad.

Opborrelende stenen zet óók die gedachte voort. De schijnbaar dode stenen komen tot leven. Ze borrelen op. Lava?

De 1 Mei-viering vormt het einde. De kringloop zou hier rond moeten zijn. Als deze logische redenering klopt, betekent dat dat het boek ook in mei is begonnen. En ja hoor, reeds de eerste regel van hoofdstuk 2 geeft de gezochte tijdsinformatie: *En toen kwam die gedenkwaardige maandagochtend in mei*. Die maandagochtend komt ná de avond waarin we met de eerste hoofdpersoon kennismaken, na de zondag: de eerste dag der schepping! Speelt de zondag inderdaad die symbolische rol? Dit is alleen te controleren door even in hoofdstuk 7 te neuzen, de zevende scheppingsdag, misschien: *En God rustte ten zevende dage*.

Het klopt! *Evarist ligt zich verzaligd te wiegen in zijn hangmat van plantentrossen*. Maar laten we niet verder vooruitlopen. We waren bezig met het inhoudsoverzicht. Toch moet ik - dit deel nog eens overlezend - een ander facet ter sprake brengen, dat reeds uit het voorgaande naar

voren komt: er is een schepper aanwezig, een god. Deze god blijkt een zekere Evarist te zijn. Maar eerder werd opgemerkt, dat *Ranonkel* de eerste doodgewone god was. Er is maar één mogelijkheid: Evarist = „Ranonkel”. En nu begrijpen we ook ineens de „Melk & Slaap”-titel met onze bijbehorende associatie: De mens Evarist keert terug tot het oerstadium wordt plant, wordt „Ranonkel” en schept zichzelf op die manier opnieuw. Als dat geen *verzelving* is, weet ik het niet.

Maar terug naar het inhoudsoverzicht, want dat bevat nog heel wat meer.

Allereerst valt ons de onderverdeling in 52 genummerde hoofdstukjes op. Zoëven had ik het over de eerste scheppingsweek en over het jaar van mei tot mei. Heeft het getal 52 (het aantal weken in een jaar) iets met die cyclus te maken? Het zou wel leuk zijn maar er is voorlopig niets dat dit vermoeden bevestigt.

Wél versterken sommige titels van hoofdstukjes de juistheid van onze vorige opmerkingen. Ik noem slechts:

8 Memento Putretieri (gedenk te rotten) dat mooi aansluit bij de kringloopgedachte die we bespraken bij de titel *Destrukatie = Reorganisatie*. Het wegrotten is een opnieuw opgaan in een groter verband.

18 Hangende tuin der lusten herinnert ons aan Jeroen Bosch (zie opdracht).

26 Snelle progressie (een ondertitel van *Opborrelende stenen*) wijst opnieuw op de voortschrijding die we reeds vemoedden.

En zo kunnen we doorgaan.

Het lijkt me echter verstandiger om het hierbij te laten na nog één algemene konklusie uit de ondertiteling getrokken te hebben: Jacques Hamelink heeft een speciale voorkeur voor allusionair woordgebruik. Allusies op de bijbel, op het katholicisme en protestantisme, op Germaanse en klassieke mythologie, op schoolversjes en literaire voortbrengselen zijn alleen reeds *in de titels* van de hoofdstukjes aanwezig. De lezer moet van goeden huize komen, wil hij zich niets laten ontgaan. Gelukkig hoeft iemand die een annotatie maakt, alleen de hoofdgedachte van het boek maar in het oog te houden en ik ga dan ook snel over naar het volgende element.

Het begin van het boek.

Uit de praktijk blijkt dat voor het maken van een annotatie het lezen van een tiende deel van het boek

wel voldoende is. „Ranonkel” bestaat uit 336 blz., dus kunnen we volstaan met het kritisch doorlezen van Hoofdstuk 1 t/m 3 (p. 11-27) en Hoofdstuk 49 (gedeeltelijk) t/m 52 (p. 321-336).

In Hoofdstuk I zien we drie personen ten tonele gevoerd en een plantje: Evarist Schouwvagher, zijn vrouw, een timmerman en een ranonkeltje.

Evarist is een voornaam die door Dr. J. van der Schaar (9) verklaard wordt: *komt van Grieks eu-arestos, welgevallig. Evarist is dus de welgevallige: degene in wie een ander een welbehagen heeft.* De tekst die in Jesaja voorafgaat aan *het gekrookte riet* spreekt over zo iemand! *Siet mijn knecht / dien ik ondersteune / mijn uijtverkoren / in den welcken mijne ziele een welbehagen heeft.* (Jesaja 42:1). En deze tekst schijnt een soort profetie te zijn van de komst van Christus, over wie een stem uit de hemelen (in Mattheüs 3:17) zegt: *Deze is mijn Sone mijn geliefde / in den welcken ick mijn welbehagen hebbe.*

Schouwvagher betekent *schoorsteenveger*, ook weer een symbolische naam. De schoorsteenveger zorgt ervoor dat het vuur feller gaat branden, hij brengt licht in de duisternis. *De rookende vlaswiecke / die en sal hij niet uijtblusschen.* Evarist Schouwvagher is een nieuw soort Christus en Jacques Hamelink (uit *Avereest*) is zijn profet.

Evarist is brievenbesteller, gepensioneerd brievenbesteller. Nee, maar dát is toevallig! Le *facteur* Cheval met zijn Palais Idéal krijgt er een dimensie bij. Opnieuw een bewijs, dat de annotateur op alles moet letten. Evarist wordt een schepper, maar eigenlijk wisten we dat al.

Evarist Schouwvagher wordt in de derde persoon geïntroduceerd, vanuit het perspectief van de schrijver dus, maar deze weet de lezer zo te leiden, dat alleen nog Schouwvagher overblijft, mijmerend over wijlen zijn vrouw die weliswaar fysiek niet vruchtbaar was, maar zich toch zodanig wist voort te planten dat ze alle ruimte in huis voor zich ging opeisen. Evarist ervaart haar verstikkende aanwezigheid terwijl hij, *een geplette rietstengel (een gekrookt riet! A.W.), tweeënveertig jaar naast haar of liever half onder haar in het kolossale, de hele slaapkamer vullende bed had gepoogd te slapen.*

Twee dingen vallen op in deze voorgaande zin: Hamelink maakt gebruik van een nogal ingewikkelde zinsbouw die zich kenmerkt door het gebruik van uitgebreide gepre-

seerde bijvoeglijke bepalingen en apart geplaatste bepalingen van gesteldheid. Telkens opnieuw blijkt hoe verknocht hij aan deze ingewikkelde zinsbouw is, zodanig zelfs dat de lezer een zin soms drie keer moet lezen voor hij hem overziet.

Eén voorbeeld, eveneens te vinden op de eerste blz.: *Ze vulde het hele huis met haar weke warme brijige vleesmassa's, met haar op den duur kalm geworden gekijf Evarist achtervolgend waar hij zich bevond, bezig met de was, met het lappen van de ramen, met het toebereiden van de maaltijden, kortom met al die dingen die ze met het tot in het ongehoofwaardige uitdijen van haar lichaamsvolume had opgegeven, rustig en niet zonder genotzuchtigheid.* Een mooi zinnetje om als ontledingsoefening op te geven aan leerlingen van een middelbare school!

De lezer komt iedere keer in ademnood bij het lezen van zulke zinnen; ze hebben iets verstikkends. In het begin is dat hinderlijk, men wordt er een beetje kriegel van en vraagt zich af, waarom de auteur het zijn lezer (en zichzelf) zo moeilijk maakt, maar na het tweede hoofdstuk is men er aan gewend en ziet men het functionele van die gekompliceerde stijl. Lees deze alinea maar eens:

Hij keek heel lang en bijzonder gekoncentreerd. Daardoor was hij in staat iets waar te nemen wat niet voor zijn eerste ontdekking onderdeel: de groei van de ranonkel was zichtbaar, met het blote oog waar te nemen! Uiterst langzaam, maar vergeleken bij het tempo van bijvoorbeeld klokwijzers vrij snel, rekten de ranken die hij volgde met zijn blik zich uit, terwijl ze daarbij niet, zoals een slak of een rups, dunner werden, maar dikker. Er was geen twijfel aan: de plant groeide, hij was getuige van een groeiproces als waarschijnlijk nog nooit eerder door iemand was waargenomen, of het moest de profetie Jonas geweest zijn, als die tenminste niet geslapen had in de nacht van de wonderboom. (10)

Hamelink dwingt zijn lezers om ook heel lang en bijzonder gekoncentreerd te kijken: de ranken van zijn zinnen rekken zich uit, de groei van de ranonkel wordt zichtbaar, hoe langer men kijkt hoe meer men ziet, de ranken worden inderdaad dikker! Hamelink maakt ons wezenlijk getuige van een groeiproces als waarschijnlijk nog nooit door iemand is waargenomen.

Wat taalgebruik betreft is het verder opvallend dat de schrijver blijkbaar een voorliefde heeft voor archaïsmen in ieder geval in het begin van

het boek. Op de eerste bladzijde lezen we de *slaap des gerusten, kijfachtige, gemelijke, wederhelft, aanvankelijk, toebereiden, enz.* En volgens Van Dale is een archaïsme een *verouderde uitdrukking of zinswending, verouderd woord, inz. opzettelijk als zodanig gebezigd stijlmiddele*. Indien de opzettelijkheid van Hamelink hier bewezen zou moeten worden, zou ik wijzen op de terugkeer naar het primitieve stadium, dat ik bij de bespreking van het inhoudsoverzicht reeds noemde. Ook hier dus weer een functioneel woordgebruik.

Behalve de archaïsmen komen er ook nogal wat gewestelijke termen in het boek voor, en zelfgevoerde woorden. Ook hierdoor krijgt het boek een eigen gezicht. Zelfs de taal vormt een bijdrage tot de verzelfing!

Maar terug naar de inhoud.

Op blz. 23 blijkt dat Evarist Schouwvagher - die dan alleen nog melk drinkt zoals een plant sappen - achtenzestig jaar is. Wéér zo'n toevalligheid: de auteur begon in 1968 zijn boek te schrijven. (11) Vanuit zijn gezichtspunt lopen de leeftijd van Evarist en die van de twintigste eeuw dus parallel. Logisch doorgedacht moet het boek dan aan het einde iets over 1969 vertellen. Ik begin te lezen op blz. 321 en stuit reeds twee pagina's verder op de kreet *Hoera voor Amerika!* Merkwaardig, hoogst merkwaardig. Eerst zagen we de zeven dagen van de week, daarna de tweeënvijftig weken van het jaar en nú weer de 69 jaren van de eeuw. Nog één stap en we zijn bij de eeuwigheid. *Vergeleken bij het tempo van bijvoorbeeld klokwijzers verloopt het groeiproces vrij snel.* (12)

Eigenlijk is het hierna overbodig om nog verder op de inhoud van *het begin van het boek* in te gaan, maar ik wil de zaak toch nog even afronden door een summier samenvatting van die zeventien pagina's te geven.

Na de alles verdringende aanwezigheid van de vrouw die ná haar dood zelfs nog doorgroeit - de timmerman moet terug naar huis om extra planken en klampen te halen - maken we kennis met het ranonkeltje dat in de volgende pagina's de plaats van Mevrouw Schouwvagher gaat innemen. Aan het einde van het mij toegemeten deel is het reeds zo ver gekomen, dat het plantje zijn verzorger bijna volledig heeft ingesponnen en het ligt voor de hand dat de ranonkel steeds verder zal uitdijen, om de woorden van de schrijver te gebruiken. Na het uit-

dijen van de vrouw, het uitdijen van „Ranonkel”. Als hoofdstuk 1 - een terugblik op de dood van de vrouw enz. - de bedoelingen van de schrijver in kort bestek weergeeft, zal het uitdijen van de plant óók eenmaal door de dood gestuit worden, *schijnbaar*, want ondergronds na de dood, woekert het leven verder. Alles wordt in de eeuwige kringloop opgenomen! Destrukatie = reorganisatie. Ter controle van deze cyclische gedachte bladeren we opnieuw door naar blz. 321.

Het einde van het boek.

Zodra we beginnen te lezen zien we mensen die zich hijgend op hun knieën laten zakken en bidden: *Zegen ons Ranonkel. Bescherm ons Ranonkel.* Ranonkel is hier dus een soort Christusfiguur geworden, een god die (ge)dood is, maar desalniettemin voortleeft. Op blz. 321-322 heeft trouwens een kruisiging plaats en ook een symbolische geboorte. *Het is volbracht, gaggelt vanaf zijn kakstoel de pinguin in monnikskleren* (in het latijn). De kringloop is volbracht, zelfs door middel van de *kakstoel*, die ook op de tweede pagina van het boek aanwezig is.

In wezen zou het boek daar misschien kunnen eindigen, maar de auteur stelt er prijs op óók nog duidelijk te maken hoe er een nieuwe *myte* ontstaat, en daarin ook weer *de verstening* - die de myte tot epos maakt - te verwerken.

Niet alleen gaat op een gegeven ogenblik de gehele situatie een toeristische trekpleister vormen - het einde van iedere spontane beleving! - maar er ontstaan ook primitieve kinderdeuntjes die tijdens avondlijke bedeltochten door de jeugd, verkleed en voorzien van lampions en rommelpotten (son et lumière), ten gehore worden gebracht. Ieder die ook maar iets weet van de achtergrond van aftelrijmpjes en kinderversjes, ziet hoe de schrijver hier naar het relict verwijst, het fossiel, de verstening. En in het *Aanhangsel* is die verstening volledig. Dan is de *overlevering* ontstaan: het verhaal dat overgaat van geslacht op geslacht en hoogstens nog kan dienen als moraliteit voor kleine kindertjes die de doodgraver Mollegraaf (een allusie op *Vander Mollen Feeste?*) naropen. Het is het verhaal van Ranko Trommelslager, een slechte jongen die nooit naar de mis ging, een jongen die niet in de Heer Jesus geloofde en wiens moeder hem de naam Ranonkel had gegeven.

Is Ranko Trommelslager een nieuwe Oskar, een voortzetting van de dwerg uit *Die Blechtrommel* van Günter Grass? Die Oskar ruikt over-

al stank en bederf, hij trommelt en trommelt om het mufte, het bekrompene te overstemmen. Ranko lijkt wel op hem: hij trommelt met evenveel vuur „om de boom te laten groeien” (blz. 324), de boom die door het dak van de oude man (Evarist) heengroeide.

Tja, het kan verkeren. Ik zie opeens op blz. 325 het woord *Tronkberg* staan en ik realiseer me, dat er van de boom nog slechts een tronk is overgebleven. Het kinderdeuntje *De boom die wordt al dikker en dikker* heeft zijn kringloopachtige slot gekregen: er is van de boom bijna niets overgebleven, alleen een tronk. Maar wie de bijbel kent - zoals Hamelink - denkt bij *tronk* aan de tekst: *Er zal een rijsje voortkomen uit de afgehouden tronk van Isai en een scheut uit zijn wortels zal vrucht voortbrengen. En de ranonkel is familie van de wijnrank die opgebloeid was uit Christus' legendaire bloed* staat er in het begin van het boek (blz. 20). Opnieuw sluit de cirkel zich. De tekst van *het rijsje en de afgehouden tronk* is van Jesaja en Jesaja had het ook over *het gekrookte riet* en toen begon het ranonkelrijsje te groeien en het werd een boom en Christus werd gekruisigd en uit zijn bloed kwam een nieuw rijsje en een nieuwe godsdienst en... en... en...

Ik moet zo langzamerhand maar eens aan mijn analytische annotatie van 40 à 45 woorden beginnen. Ik heb het wel gezien, geloof ik. Wacht even, er staat ook nog iets achterop het boek!

Tekst achterop het omslag.

In het handschrift van het dochtertje van Rob van Gennep (13) staat er keurig, zonder één fout (14): *Voor hen die na dato hun tanden zullen kapot kauwen op deze Ranonkel die de eerste Doodgewone god was. Niet te geloven? Bij u in de straat woont er ook één! Houd hem in de gaten, hij kan nog van pas komen!* Hier onderbreek ik de tekst even om te zeggen, dat ik (voorlopig) mijn tanden niet kapot zal kauwen. Ik gelóóf. Ik geloof dat de Dood (gewone god) bij mij in de straat woont en ik zal hem zeker in de gaten houden!

Snoei dus de tomaten zo voorzichtig mogelijk en trap niet op de vroege komkommerranken: het laatste zou bitterder zijn dan het eerste.

Ja, van die komkommers, dat weet ik. Die worden inderdaad veel gemakkelijker bitter dan de tomaten. Maar in mijn tuin groeit alleen maar gras en zelfs dát geeft reeds te denken! (15)

Probeer alvast eens een schietgebedje, perhaps it will work.

Ja, dat doe ik: Zegen ons Ranonkel, bescherm ons Ranonkel!

Smijt uw geld gerust over de balk...

Hé, smijt-uw-geld. Daar heb je hem alweer, die *Smijtegelt* die Middelburgse dominee die 145 preken over het gekrookte riet schreef tussen 1695 en 1735. Dat hoéft nu toch niet meer?

...en ga uitsluitend te biecht bij uw buurman.

Ja, wat we ver zoeken is nabij!

Houd er rekening mee dat ik niet van plan ben het hierbij te laten. Tot dan! Betekent dit dat er nog een vervolg op „Ranonkel” komt, een nieuwe kringloop? Ik hoop het. Intens. Want een schrijver die in enkele pagina's reeds zo'n dieptebeeld van leven en dood weet te geven, brengt onze literatuur op wereldniveau!

III.

De analytische annotatie.

Ranonkel ligt vóór me. Ik heb eraan geroken. De buitenkant bekeken, de binnenkant een beetje. Ik weet precies waarover het gaat, nu ja, precies? Genoeg in ieder geval om er een annotatie van te maken. Daar komt-ie dan; onder de titelbeschrijving, waarin de naam van de schrijver, titel, impressum e.d. zijn opgenomen, kan komen te staan:

Grillig taalmonument, waarin de auteur van „Het plantaardig bewind” (1964) met specifiek beeld- en woordgebruik symbolisch weergeeft hoe al het vergankelijke blijft opgenomen in een eeuwige vegetatieve kringloop; modern epos vol allusies op religie, mystiek en kunst aller tijden.

In deze annotatie vindt u alle onder B genoemde informatie, behalve de lezer voor wie het boek speciaal geschikt is. Maar misschien kan die lezer, na lezing van deze 39 woorden, dat zélf wel bepalen.

Bent u de lezer aan wie *Ranonkel* werkelijk is besteed? Wacht dan niet langer en ga - net als ik - dit boek in zijn geheel lezen. Ik begin er vanavond nog aan!

Aldert Walrecht, Eindhoven

(1) Jacques Hamelink, *Ranonkel*. Amsterdam, Van Gennep, 1969. 336 blz. f 14,90.

(2) Een bewerking van deze inleiding vinden we in *Meer licht*, driemaandelijks cahier, 1e jrg., nr. 3, april 1965, blz. 25-30.

(3) *Het plantaardig bewind* werd bekroond met de Vander Hoogt-prijs, en de Vijverberg-prijs van de gemeente Amsterdam. Ander werk van Hamelink (geb. 1939): *De eeuwige dag* (gedichten, 1964); *Horror vacui* (verhalen, 1966); *Een koude onrust* (gedichten, 1967);

De rudimentaire mens (verhalen, 1968); *Oudere gronden* (gedichten, 1969).

(4) Ben Bos in „De nieuwe linie”, 1 nov. 1969.

(5) Fons Sarneel in „Vrij Nederland”, 22 nov. 1969.

(6) Hamelink: „De afknapper komt als de gedichten zijn gedrukt: een graftombe met een steen erop.”

Vroman (in zijn gedicht *Voor wie dit leest*): „Verzacht het vreemde in de druk verstenen van het geschreven woord...” Beiden zien het in-druk-verschijnen dus als een soort verstening.

(7) Bijbel; nieuwe vertaling enz. Wageningen, Zomer & Keuning, z.j.

(8) Peter van Eeten in „Nieuwe Rotterdamse Courant”, 29 nov. 1969.

(9) Dr. J. van der Schaar, *Woordenboek van voornamen*. Utrecht, Spectrum, 1964.

(10) De geschiedenis van de wonderboom is te vinden in de bijbel, boek Jona, hfdst. 4.

(11) Zie *Ranonkel*, p. 336: Amsterdam 18. 11-1968 - Avereest 17.V.1969.

(12) Zie *Ranonkel*, p. 21. Hieruit citeerde ik reeds op p. 106.

(13) Inside-information van de heer K. van de Laarschot, die ook de voornaam Evarist ontdekte. (Zie 9).

(14) Er staat tóch een (verbeterde) fout. *Ranonkel* werd eerst als *Ranokel* geschreven. Heeft de schrijver deze fout opzettelijk laten maken? *Ranokel* levert bij een kleine omzetting Ranko-el. *El* is een oud diminutief-suffix. *Ranokel* zou in dat geval *Ranko-tje* betekenen.

(15) „Gelijk het gas is ons kortstondig leven” (Berijmde Psalm 103:8).

De droom van Aïn Sha'ir.

De Boekengilde De Clauwaert (Leuven) kondigde de jongste historische roman van Maria Rosseels een tijdlang aan onder de titel *Het eeuwig leven. Amen*. Er werd gezegd dat de roman het Kristelijke geloof in een hiernamaals zou behandelen. Inmiddels werd de ontworpen titel (op historische gronden) als onjuist beschouwd en verscheen het boek onder de nieuwe titel *Wacht niet op de morgen* (1969, 468 blz.). Door de wijziging van de titel, die zeker symbolisch moet worden opgenomen, wordt gesuggereerd dat de historische roman over het kristelijke koninkrijk Jeruzalem in de 12e eeuw (na de mislukte tweede kruisvaart) heel wat meer problemen behandelt dan het geloofspunt van het hiernamaals. Van Maria Rosseels mocht men weer een lijvige roman over specifieke geloofsproblemen verwachten, en ook dit boek ligt in de lijn van het kristelijk geëngageerd schrijverschap waarvan reeds *Ik was een christen* en *Dood van een non*, niet toevallig ook twee historische romans, getuigen. Toch is *Wacht niet op de morgen* veel meer geworden dan een geromanceerde bezinning over de kristelijke geloofsleer. Het ideologische engagement van de schrijfter heeft haar niet belemmerd op-

nieuw een levensboek te schrijven met heel véél problemen, discussiepunten en vragen, waarin niet enkel de hedendaagse reflektieve gelovige maar ook de intellectueel zonder meer veel aanknopingspunten met de aktualiteit van nu kan herkennen. Al is de rekonstruktie van een vervlogen tijdsbeeld voor de romanière zeker belangrijk op zichzelf (er moeten veel studie en lektuur met het schrijven van dit boek gemeoid zijn geweest) toch blijkt de 12e eeuw maar een aanleiding te zijn tot een symbolische en zijdelingse bezinning over vraagstukken die de hedendaagse gelovige bezighouden. In dat opzicht bekleedt Maria Rosseels een aparte plaats onder onze romanschrijvers. Zij blijkt niet de minste twijfel te koesteren aangaande de geloofwaardigheid van het traditionele verhaal en in die zin staan haar boeken ver van de problematische verhaal- en taaltheorieën die een groot deel van onze schrijvers plegen bezig te houden. Indien zij ergens het goed recht van de traditionele roman aanvecht, dan is het door haar bekommernis niet zomaar toe te geven aan de bekoring van het vertellen-om-het-vertellen (bij voorbeeld plaatjes kijken in het geschiedenisboek), maar wel om het verhaal als geleider voor een andere functie, nl. die van de bezinning, te gebruiken. Waarschijnlijk is zij door haar overvloedig contact met de film zó oververzadigd van „verhalen”, evenals van esthetische vormexperimenten, dat zij het schrijven van een verhaal niet anders kan opvatten dan als een symboolscheping in het kader van haar kristelijk-religieus engagement. Zij maakt ernst met de literatuur, d.w.z. met schrijven over en voor het leven.

Dit verhaal samenvatten is niet gemakkelijk. Het wordt verteld door de jongeman Gilles de Malle uit Brabant, die Gerard van Ridevorde vergezelt naar het rijk van Outremer, waar zij de fysieke aftakeling van de melaatse knaapking Boudewijn en ook de verovering van Jeruzalem door Salah ed-Din, 88 jaar na de intocht van Godfried van Lotharingen, meemaken. Gilles de Malle is allereerst de toekijkende kroniekschrijver en als zodanig niet rechtstreeks betrokken bij het hoofdgeburen dat rond de melaatse koning Boudewijn en de intriges van het hof gekoncentreerd werd. Gilles de Malle blijft lange tijd in zijn rol van toeschouwer, kommentator en vertrouwensman. Maar van het begin af aan zien wij hem ook in een andere functie: hij fungeert a.h.w. als het geweten van het boek en, op een wat groter afstand van de vertelling, on-